

ფულადი თანხის აღნიშვნის წესისათვის ქართულ სამოქალაქო სამართლებრივ დიპლომატიკაში

ყარლო ბზიშვილი

სამართლის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს
წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საკვანძო სიტყვები:

ნასყიდობა, ფასი, სიგელი

ძველ ქართულ დოკუმენტებში, იქნება ეს კერძოსამართლებრივი თუ სხვა საბუთები, სადაც ფულადი თანხაა ნაჩვენები, უმეტეს შემთხვევაში საერთო თანხის აღნიშვნის შემდეგ მისი ნახევარიც არის მითითებული.

ასეა, მაგალითად, სავალო დოკუმენტებში (თამასუქებსა და მისთ);

„ქ. ავიღე მე შერგილანთ პაპას შვილი სტეფანამ და ჩემმან დედამ ფადიშამ, შენ, თუმანის - შვილი ქრისტეფორე თბილელისაგან ოცდაათი თუმანი ქალაქის ბარაფხანის ახალი თეთრი, რომ იქს ამისი ნახევარი იე (15 თუმანი) ამდნი...“ (1769 წ.)¹

როგორც ცნობილია, ქართულ ნასყიდობის წიგნებში ძალიან ხშირად ფასი არ არის მითითებული, მაგრამ სადაც კი ნაჩვენებია, ძირითად თანხასთან ერთად ზოგჯერ მისი ნახევარიცაა აღნიშნული.

1736 წლის ნასყიდობის სიგელში გამყიდველი, რომელმაც თავისი მკვიდრი მამული გაასხვისა, წერს: „მამებარა ამისი (მამულის -

1 მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის, გვიანფეოდალური ხანა, წიგნი 11. თბილისი. 1953. 45-46. სახ. №71. იხ. აგრეთვე სიბ. №№ 84, 89, 90, 91, 97, 144, 238.

კ. ბ.) ფასი თორმეტი მინალთუნი სრულად და უკლებრად მომბარდა, რომ იქნება ამის ნახევარი ამდენი (ექვსი მილანთუნი)...²

ძირითადი თანხის ნახევარი ნაჩვენებია აგრეთვე იჯარის წიგნებში, ბრძანებებში ყაბზებში, შართლამის წიგნებში და სხვა.³

სამწუხაროდ, თვითონ ჩვენი საბუთები ასეთი დიპლომატიკური ხერხის ახსნას არ შეიცავს, სამაგიეროდ, აღმოსავლეთის სხვა ხალხების საბუთები მისი დანიშნულების თაობაზე პირდაპირ იუწყება.

საყურადღებოა, სომხური სპარსულენოვანი ნასყიდობის დოკუმენტები, სადაც სრულ ფასთან ერთად ნაჩვენებია მისი რომელიმე ამ ნაწილთაგანი - ნახევარი, მესამედი, მეოთხედი, მეხუთედი და ა. შ., თანაც ამისი მიზეზიცაა ახსნილი.

1575 წლის ნასყიდობის საბუთში აღნიშნულია, რომ მყიდველს გადაუხდია ოცდაერთი ათასი თავრიზული დინარი და ამას მოსდევს - „სიცხადისათვის და რომ არ ყოფილიყო ეჭვის საბაბი მისი ნახევარი შეადგენს ათი ათას ხუთას დინარს“-ო⁴. ასევეა სხვა საბუთებშიც⁵ „ძირითადი თანხის დასამტკიცებლად და გამოსარკვევად მისი ნახევარი შეადგენს...“; ძირითადი თანხის დაბუსტებისათვის მისი ნახევარი შეადგენს“...; „რათა ძირითადი თანხა იყოს ხაზგასმული - მისი ნახევარი შეადგენს...“; ძირითადი „რათა ყოფილიყო ნათელი და გასაგები და არ ყოფილიყო ეჭვის საბაბი. თანხის მეოთხედი ნაწილი შეადგენს...“; „მესამედი ნაწილი შეადგენს...“ „მეხუთედი ნაწილი შეადგენს...“).

ამრიგად, ირკვევა, რომ სომხურ სპარსულენოვან ნასყიდობის სიგელებში ფასის ცხადად და მტკიცედ გამოხატვის მიზნით, შემდგომში დავის ასარიდებლად, ძირითად თანხასთან ერთად მის ნაწილსაც მიუთითებდნენ.

საგულისხმოა აგრეთვე ბუხარის სახანოში შედგენილი ნასყიდობის დოკუმენტები⁶, სადაც ნასყიდობის მთლიან ფასთან ერთად მისი ნახევარიცაა მითითებული და ამასთანავე, ახსნილია, - „ძირითადი თანხის დასამტკიცებლად და განმარტებისათვის (ახსნისათვის) მისი ნახევარი შეადგენს...“; „ძირითადი თანხის დასამტკიცებლად და სიცხადისათვის მისი ნახევარი შეადგენს...“

ძირითად ფასთან ერთად მის ნახევარს XVI-XVII საუკუნეების შუა აზიის ნასყიდობის დოკუმენტებშიც უთითებდნენ ხოლმე⁷.

ნასყიდობის დროს ფასის განახევრებაზე ლაპარაკია ბექა - ალბულას სამართლის 951 მუხლში⁸. (წინა, 94 - ე და 95 - ე მუხლები სესხსა და გირავნობას ეხება). ამ მუხლის მიხედვით „... სამამულოსა რასაცა გაყიდიან და დააფასებენ ნახევარსა ფასსა ჩამოუშვებენ...“ მაგრამ ასეთი შემცირების დასაბუთება, რომელსაც კანონმდებელი იძლევა, ჯერჯერობით ამოხსნილი არ არის და საქმის ვითარება გაურკვეველი რჩება. ყოველ შემთხვევაში ამ მუხლის ცნობას ჩვენს საგანთან კავშირი არ უნდა ჰქონდეს, მით უფრო, რომ XIII - XIV სს ნასყიდობის საბუთებში ე.ი. იმავე ხანირაში, რომელსაც ბექა-ალბულას სამართალი ეკუთვნის, ფასის ნახევარი არ აღინიშნება.

საბოლოოდ დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ სრული ფასის ნახევარის მითითებას ქართულ სახელშეკრულებო თუ სხვა სამართლებრივ საბუთებშიც იგივე მნიშვნელობა ჰქონდა, რაც ანალოგიურ მოვლენას სომხეთში, ბუხარის სახანოს თუ შუა აზიაში.

2 დოკუმენტები თბილისის ისტორიისთვის, XVI-XIX ს.ს. წიგნი პირველი. თბილისი, 1962, 167-168, საბ. №141.

3 მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის. წიგნი II თბილისი, საბ. №№340, 343, 345, 353.

4 Персидские документы Матенадарана, II, Купчие, выпуск первый (XIV-XVI вв) составил А. Д. Папазян. Ереван. 1968. 320-322. документ №22.

5 იქვე. საბ. №№4, 5, 23, 24, 27.

6 Документы к истории аграрных отношений Бухарском ханстве. Выпуск I, Акты феодальной собственности на землю XVII-XIX В.В. подбор документов перевод введение и примечание О. Д. Чехович, под деракций А. К. Арендаса. Ташкент. 1954. док. №№12, 14, 15.

7 Иванов П. П. Хозяйство джуибароких шейхов. М-Л. 1954. документы №№9, 49, 94, 96, 101, 136.

8 ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული. თბილისი, 1963.

ON THE PROCEDURE OF INDICATING THE SUM OF MONEY IN GEORGIAN CIVIL LAW DIPLOMATICS

K. R. Bzhishvili

*Doctor of Law, Associate Professor of Andrew the First-Called
Georgian University of the Patriarchate of Georgia*

RESUME

One of the requisites of old Georgian civil law documents was that the sum of money could be stated. In the majority of cases the statement on the total sum was followed by an indication of half of the sum as well. The purpose of this usage has hitherto remained obscure. The documents of other Eastern people (Armenians, the Bukhara Khanate, Central Asia) follow a similar procedure. However, they add an explanatory postscript, e.g. „... that there should be no doubts...“, etc.

NOTES:

1. Materials for the Economic History of Georgia, Lat feudal era, Book 11, Tbilisi, 1953. 45-46, №71. See also № 84, 89, 90, 91, 97, 144, 238. (GEO)
2. Documents for the History of Georgia, XVI-XIX centuries, Book first, Tbilisi, 1962, 167-168, №141. (GEO)
3. Materials for the Economic History of Georgia, Lat feudal era, Book II, Tbilisi, №№340, 343, 345, 353. (GEO)
4. Persian documents of Matenadaran, II, Bill of sales, first edition (XIV-XVI centuries), made by A. D. Papazian, Erevan, 1968. 320-322. document №22. (RUS)

5. Ibid. №№4, 5, 23, 24, 27. (RUS)
6. Documents on the history of agricultural relations in the Khanate of Bukhara. Edition I, Acts of feudal proprietorship of the land XVII-XIX centuries, selection of documents translation of the introduction and footnotes O.D. Chekhovich, edited by A.K. Arendas. Tashkent, 1954. Doc. №№12, 14, 15. (RUS)
7. Ivanov, Economy of Djuibar sheikhs. M-L 1954, documents №№9, 49, 94, 96, 101, 136. (GEO)
8. Monuments of Georgian Law, volume I, Collection of Law Books of Vakhtang VI, Tbilisi, 1963.